

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ В УКРАЇНІ

Розглянуто питання державного регулювання експорту в Україні та його вплив і значення при вступі в Європейський союз.

In article the question of state regulation of export in Ukraine and its influence and significance to become a member of the European union was reviewed.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня політика, експорт, квоти, податки, мито.

Вступ. Зовнішньоекономічна діяльність нашої держави обумовлена наявністю різноманітних чинників. Наявні торговельні неузгодженості, часові протиріччя, розбіжності у діяльності експортерів та імпортерів товарів, відсутність належних зв'язків між виробниками експортної продукції та посередницькими структурами, загальнодержавними і регіональними інтересами в питаннях зовнішньої торгівлі, нарешті, між українськими та світовими підходами до організації, функціонування зовнішнього ринку негативно впливають на цей вид діяльності. Серед причин наведеного, в першу чергу, необхідно назвати відсутність належних економічних партнерських стосунків між товаровиробниками і посередниками, які виступають на зовнішньому ринку. Роль держави полягає у запровадженні досконалих корегувальних важелів економічного механізму зовнішньої торгівлі, який надаватиме можливість систематично долати і нівелювати неузгодженості у зовнішньоекономічній діяльності суб'єктів господарювання.

Питання державного регулювання експорту в Україні досліджувало багато науковців, зокрема: М. Беноа, А. Бісенбаєв, І. Брос'є, Ф. Буши, Є. Ган, О. Гаске, Ж. Ечкеназі, Л. Каруи, І. Коломбель, А. Корбут, М. Корістон, Шт. Крамон-Таубадель, Ж. Леонар, П. Лімузан, Е. Маршал, А. Михайлів, Ж. Нафіліан, О. Сизов, А. Терреноар, М. Трейсі, К. Хен, Е. Чіа, Л. Штрівє та ін. В українській науковій літературі цей напрям плідно розробляють: І. Бураковський, П. Гайдучський, В. Гончаренко, С. Дем'яненко, Е. Зінь, С. Зоря, С. Кваша, І. Кобута, М. Компанець, О. Лука, О. Олійник, С. Онисько, В. Рокоча, П. Саблук, В. Савчук, О. Тимків, А. Філіпенко, О. Юхновський та ін. [5].

Постановка завдання. Ринок зовнішньої торгівлі, зокрема нарощування експорту, збільшення або, принаймні, збереження його питомої ваги у світовій торгівлі є надзвичайно важливим чинником функціонування національної економіки будь-якої держави. Стратегічне значення зовнішньої торгівлі для України зумовлюється тим, що модернізація економіки, залучення масштабних іноземних інвестицій, новітніх технологій можливі лише за умови формування в країні стійкої, відкритої до зовнішнього світу господарської системи, органічного включення України в систему глобального розподілу праці. Відкритість господарської системи країни до зовнішнього світу у вигляді зовнішньої торгівлі, як і всі інші сфери діяльності, регулюються державою.

Метою роботи є розгляд питання державного регулювання експорту в Україні та як він впливає і яке має значення.

Методологія. Дослідження ґрунтується на методах регулювання експорту, які здійснює держава.

Результати дослідження. Держава регулює зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання з метою запобігання неузгодженості і хаосу у цій сфері. Під регулювання потрапляють експортні, імпорти, валютні та інші операції.

Зазвичай при регулюванні експорту держави зацікавлені у його збільшенні, а не в його обмеженні. Зростання експорту означає збільшення прибутків скарбниці та зростання зайнятості.

Проте в деяких випадках держава обмежує експорт. Для торговця важливо брати до уваги обмеження експорту не тільки в країні, де виробляються товари, але також у країнах, де виробляються його компоненти або відповідні матеріали.

Найчастіше обмеження експорту запроваджуються з внутрішньо- або зовнішньополітичних причин, але непоодинокими є випадки, коли в основі таких дій лежать економічні причини. Іноді обмеження експорту запроваджуються з цілого ряду причин, серед яких є і політичні, й економічні:

- проблеми національної безпеки (наприклад, експорт зброї);
- небезпека поширення ядерної зброї (експорт збагаченого урану);
- збереження природних ресурсів (наприклад, видів тварин, що вимирають);
- збереження ресурсів для використання всередині країни (наприклад, цінних порід дерева);
- збереження ресурсів для використання в майбутньому (наприклад, нафти).

Натепер в Україні обмеження експорту здійснюється в таких формах, наприклад:

- експортні квоти;
- експортні мита або податки;
- заборона експорту визначених товарів.

На політику регулювання експорту або інших зовнішньоекономічних операцій впливає врахування державою вимог міжнародних організацій з метою вступу до них або виконання їх вимог. Нерідко держави обмежують експорт, виконуючи свої міжнародні угоди, ГАТТ та інші угоди СОТ, хоча і прагнуть максимально зменшити обмеження торгівлі, не містять положень, які б прямо торкалися обмеження експорту. Під час проведення переговорів країни-члени ГАТТ підтвердили необхідність переглянути деякі положення ГАТТ з тим, щоб сфера її застосування охоплювала й обмеження експорту, проте на сьогоднішній день угоди СОТ залишаються документами, націленими насамперед на імпорт.

Регулювання експорту державою здійснюється як прямими так і непрямими методами. Одним із методів регулювання є митна політика держави. Наразі вітчизняне митне законодавство та практика його застосування зазнають важливих змін. І

січня 2004 р. чинності набув новий Митний кодекс України. Цього ж року набула чинності низка підзаконних актів у сфері митного регулювання. В цілому можна стверджувати, що прийняття нового Митного кодексу зі внесеними змінами, було визначним кроком у вірному напрямку. Напевне, найкращим виходом у ситуації повного оновлення митного права для України було б наслідувати приклад своїх сусідів. Принаймні, зважаючи на обсяг роботи, проведеної Європейським Союзом з метою удосконалення міжнародного торгового законодавства і особливо в галузі митного права, у процесі розробки вітчизняного законодавства необхідно було достатньо уваги приділити моделі, що запропонована Митним кодексом ЄС.

Європейський Союз повністю врахував положення Угоди про застосування статті VII Генеральної Угоди з тарифів і торгівлі 1994 р. Більше того, положення угоди були дослівно перенесені до тексту Митного кодексу ЄС. Згідно із зобов'язаннями за УПС та враховуючи бажання України стати членом СОТ, для неї є доцільним наслідувати цей приклад.

Однак порівняльні дослідження в галузі митного законодавства свідчать про наявність низки суперечностей у сфері:

- апеляційної процедури щодо рішень митних органів;
- запровадження положень щодо обов'язкового інформування імпортерів з питань тарифів та походження товарів;
- правил опублікування нормативних актів нормативного характеру в галузі митного права.

Прозорішим має стати процес опублікування нормативних актів у сфері митного законодавства шляхом визначення окремо єдиного друкованого органу для опублікування відповідних нормативних актів Митної служби України.

Отже, підвищенню стабільності та прозорості митної справи сприятимуть також такі кроки, як:

— рецепція норм права ЄС, що регулюють процес надання зобов'язуючих рішень щодо тарифів та походження товарів;

— впровадження заходів щодо зменшення втручання держави в питання міжнародної торгівлі (зокрема, спрощення митних процедур), визначені в Міжнародній Конвенції зі спрощення та гармонізації (узгодження) митних процедур (переглянута Кіотська конвенція 1973 р.) Всесвітньої митної Організації.

Недосконалість законодавства регулювання зовнішньоекономічної діяльності вчасності експорту в Україні є однією з основних перепон до вступу до ЄС. Прикладом може бути ситуація з промисловою групою «Креатив», яка спеціалізується на виробництві масложирової продукції, планує у червні 2007 р. почати будівництво заводу з виробництва біоетанолу в Кіровоградській області потужністю 250 тис. тонн на рік. Весь біоетанол, який буде вироблятися на підприємстві, пропонується експортувати у країни Західної Європи. За словами директора компанії «Креатив» Юрія Давидова, уже підписано протоколи про наміри з компаніями Швеції, Австрії і Фінляндії. Але плани не мають під собою ніяких основ, оскільки в Україні немає ніякої законодавчої бази з виробництва біоетанолу та його експорту. Керівництво компанії «Креатив» упевнене у прийнятті потрібних законодавчих актів до кінця 2009 р.

Натепер спостерігається істотне зростання залежності більшості країн світу від зовнішньої торгівлі. У середині 90-х р. частка зовнішньої торгівлі у ВВП Сполучених Штатів складала 24 % (у 1950 р. – 9 %), у Франції – 43 % (відповідно 23 %), у Німеччині – 46 % (відповідно 27 %), Великій Британії – 57 % (відповідно 30 %). В Україні спостерігається аналогічна тенденція: частка експорту у ВВП зросла з 24 % у 1999 р. до 45 % у 2006 р. [6].

Важливим чинником зростання експорту є наявність в Україні сотень підприємств, зорієнтованих на зовнішні ринки. Протягом десятиріччя не лише крупні промислові гіганти, але й цілі галузі промисловості (суднобудування, ракетобудування, ВПК, металургійна та хімічна галузі) були глибоко інтегровані у виробничу кооперацію з республіками СРСР і країнами соціалістичного табору. Після розвалу СРСР ці галузі втратили доступ на традиційні ринки, тому при обмеженому внутрішньому попиті величезні виробничі потужності залишаються незавантаженими. Тому пріоритетним є відновлення втрачених виробничих зв'язків та освоєння нових ринків.

Україна має значний потенціал міжнародної спеціалізації в галузях агропромислового комплексу. Вона має понад 25 % родючих чорноземів світу, сприятливі кліматичні умови. Завершення реформування відносин власності на селі, технічне переоснащення сприятимуть нарощуванню виробництва сільськогосподарської продукції. Великі підприємства харчової промисловості вже сьогодні істотно модернізовані і випускають продукцію, що відповідає світовим стандартам якості.

Але розвитку експорту продукції агропромислового комплексу заважає політика регулювання експорту України.

Так, Кабінет Міністрів України вирішив збільшити експортні квоти на зерно, запроваджені до кінця поточного року, загалом майже на 860 тис. т. Про це повідомив 7 лютого 2007 р. віце-прем'єр-міністр України Андрій Клюєв. Він зазначив, що, можливо, наприкінці лютого – на початку березня 2007 року уряд повністю скасує квотування експорту зернових. Також Кабмін має намір зменшити розмір мінімальної ціни на цукрову продукцію в цьому році. Це викликано насамперед надлишком цукрової продукції на внутрішньому ринку [1].

Як бачимо, окремим питанням стоїть застосування в українській регуляторній політиці експортних мит, які впринципі забороняються Генеральною угодою з тарифів і торгівлі (ГАТТ) від 1994 р. Практика свідчить про неринкову спрямованість зазначеного механізму, впровадження якого ніяким чином не сприятиме наданню Україні статусу країни з ринковою економікою.

На сьогодні в Україні обмежено експорт цілого ряду товарів, серед яких: зброя; боеприпаси; військова техніка і спеціальні комплектуючі вироби для їхнього виробництва; технології, устаткування, установки, спеціальні неядерні матеріали і пов'язані з ними послуги; джерела іонізуючого випромінювання; інші види продукції, технологій і послуг, що використовуються при створенні озброєння і військової техніки або розкривають державну таємницю України; дорогоцінні метали і сплави, коштовні камені; наркотичні і психотропні засоби; твори мистецтва і стародавні предмети з музейних фондів України.

Заходи обмеження експорту включають:

- заборону експортувати товари з України без дозволу Державної служби експортного контролю;
- вимогу про обов'язкове узгодження з державними органами умов торгівлі деякими товарами;

— встановлення обов'язкових умов експорту товарів.

Але не зважаючи на заборону і обмеження експорту деяких товарів і послуг притік іноземної валюти в Україну в січні 2007 року більш ніж наполовину забезпечений за рахунок валютних надходжень від експорту, за даними Нацбанку України [4].

«Експорт, як основне джерело притоку валюти в країну, забезпечив більше половини її надходжень. Зовнішні ж запозичення, навіть за умови істотного зменшення їх обсягу в порівнянні з груднем минулого року, залишалися другим за вагомістю джерелом надходжень інвалюти», – відзначає НБУ.

Маючи високий експортний потенціал Україна поки що не використовує його повністю і досить ефективно, порівняно з іншими державами. Так, за обсягами експорту товарів на душу населення, Україна поступається не лише розвиненим країнам, але й більшості країн Центральної та Східної Європи (обсяги експорту в розрахунок на душу населення в Україні втричі менший, ніж у Польщі, та в 10 раз менші, ніж в Угорщині). Використанню даного потенціалу частково заважає митна політика держави.

Крім наявності експортних мит в Україні, за наявності яких буде складно вступити до ЄС, є також ряд перешкод вступу до Євросоюзу. При вступі до Євросоюзу більше за все труднощів виникне в експортерів. Крім тарифів, Євросоюз висуває строгі вимоги до українських товарів. Мова йде про невідповідне маркування упаковок, безпеку продукції і недостатню її якість.

«Для великих компаній такі витрати трохи вищі, у середньому близько 15 % витрат було спрямовано на те, щоб, скажімо, підвищити якість продукції, і забезпечити якість упаковки», – вважає економіст аналітичного центру CASE-Україна Віталій Вавришук.

На думку експертів, теоретично Україна може стати членом Європейського Союзу через 7–8 років [2]. Для вступу України в ЄС необхідно завершити процес приватизації, створити умови розвитку малого бізнесу, а також адаптувати під ЄС вітчизняне законодавство, також слід приділити особливу увагу зовнішньоекономічній діяльності та її регулюванню та відповідному законодавству, а також вирішити ряд проблем, що справляють стримуючий вплив на український експорт, найважливішими серед яких є такі ендегенні та екзогенні фактори:

— низька конкурентоспроможність вітчизняної промислової продукції;

— важкий фінансовий стан більшості підприємств обробної промисловості і конверсійних виробництв, що робить практично неможливим здійснення за рахунок внутрішніх ресурсів інвестування перспективних, орієнтованих на експорт проектів;

— недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації та контролю якості експортних товарів на фоні підвищення вимог до споживчих та екологічних характеристик, а також до безпеки продукції, яка реалізується на ринках промислово розвинутих країн;

— випереджаюче, порівняно з продукцією обробної промисловості та агропромислового комплексу, зростання цін на товари та послуги природних монополій;

— нестача спеціальних знань та досвіду роботи у сфері експорту у більшості українських підприємств, слабка координованість їх діяльності на зовнішніх ринках;

— збереження елементів дискримінації українських експортерів за кордоном, застосування методів обмежувальної ділової практики, зокрема, картельних угод для витіснення чи недопущення України на перспективні, ємні ринки;

— низький світовий рейтинг надійності України для кредитів та інвестицій, що ускладнює використання іноземних фінансових ресурсів для розвитку експортного потенціалу країни;

— невідповідність окремих норм українського законодавства прийнятим у міжнародній практиці принципам встановлення відповідальності постачальника за недоброякісну продукцію.

Висновки. Отримані в результаті дослідження результати підтверджують гіпотезу щодо визначення та формування експортного потенціалу у стратегічній програмі розвитку зовнішньоекономічних відносин України, яка має ґрунтуватися на забезпеченні її суверенітету в світогосподарських зв'язках, гарантуванні її національної зовнішньоекономічної безпеки. Пропонується розглядати всю сукупність експортних зв'язків на еквівалентному взаємовигідному обміні, міжнародному поділі й кооперації праці. Взаємодія зі світовим господарством має спиратися на комплексну гнучку і динамічну державну зовнішньоекономічну політику, в основі якої – максимально раціональна, ефективна господарська свобода безпосередніх виробників, експортерів товарів і послуг.

Нами з'ясовано, що серед головних причин і чинників, які спонукають до поглиблення участі економіки України в міжнародному поділі праці, до органічного включення її господарства в сучасні цивілізаційні процеси, можна назвати, насамперед, високу частку експорту у валовому внутрішньому продукті. Досить характерним є те, що третина національного виробництва України опосередкована дією зовнішніх економічних зв'язків. Це підкреслює виняткову важливість цієї сфери в системі життєзабезпечення держави і для виходу його з надзвичайно важкої і всеохопної кризи. Є й інші передумови, що детермінують тісну взаємодію української економіки та світового господарства. До них варто зарахувати досить розвинутий внутрішній поділ і кооперацію праці, ресурсну обмеженість (особливо щодо забезпеченості паливно-енергетичними ресурсами), традиційні господарські зв'язки (Росія, країни СНД), зростаючу необхідність створення нових технологій.

Подальших наукових досліджень потребує кількісна оцінка експортного потенціалу підприємства і машинобудівної галузі, визначення та наукове обґрунтування оптимального значення витрат на забезпечення розвитку експортної складової власних галузей машинобудування, що мають порівняльні і конкурентні переваги у світовій економіці регіонального і глобального масштабу.

Література

1. Будзишен Л. Экспорт – основа добробуту країни [Текст] // Урядовий кур'єр (газета центральних органів виконавчої влади України); засновник Кабінет Міністрів України. – 2005, грудень. – Щонедільна. – КВ № 2 від 12 квітня 1994 р. – 2500 пр. – С. 5.
2. Гаврилюк О. Взаємозв'язок структурних та експортних пріоритетів в економіці України [Текст] // Економічний часопис: науковий журнал / Зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України. – 2006, лютий. – К.: ТОВ НВП «Ідея», 2006. – Щомісячний. – № 2. – 2000 пр. — С. 42–44. — ISSN 1728-6239.
3. Экономические Известия [Текст]: газета / засновник ЗАТ «Видавництво “Экономические Известия”». – Щоденна. – 2007, лютий. – № 560 (27). – 20000 экз.
4. Про державний експортний контроль в Україні: Положення, затверджене Указом Президента № 117/98 від 13 лютого 1998 року, із змінами, внесеними: Указом Президента № 283/99 від 26 березня 1999 року; Указом Президента № 953/99 від 2 серпня 1999 року.
5. <http://www.oon.com.ua> – Ukraine business & economy. – Статистичний сайт.